

UMĚNÍ V ZAHRADÁCH

DOČASNÉ UMĚLECKÉ INSTALACE V PAMÁTKÁCH ZAHRADNÍHO UMĚNÍ

METODICKÝ LIST č. 3/2023

„Svým charakterem a určením je historická zahrada místem klidu, napomáhajícím kontaktu s přírodou a jejímu uvědomění. Tento denní, běžný provoz musí jednoznačně kontrastovat s výjimečným použitím historické zahrady jako místa, v němž se pořádají slavnosti (nebo jiné akce). Je potřeba jednoznačně určit podmínky, za nichž se historické zahrady navštěvují. Pokud se mimořádně pořádá v jejich prostorách slavnost, uvítání apod., má tato aktivita ještě zvýšit krásu zahrady, a nikoli jí být na újmu, či ji dokonce znehodnocovat.“⁽¹⁾

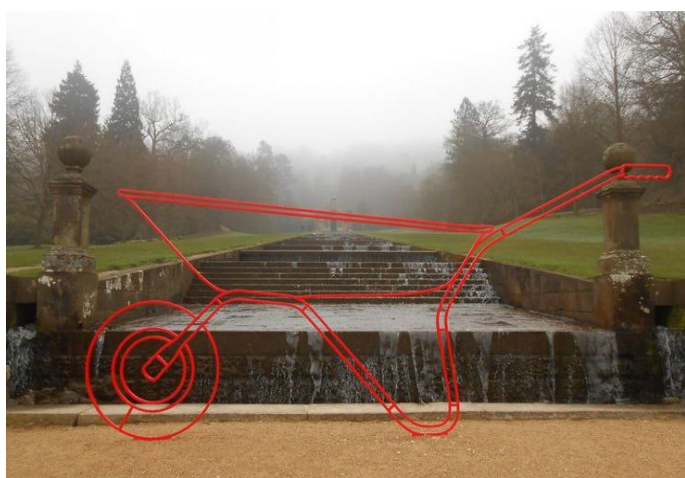
Dočasné instalace současných výtvarných děl v památkách zahradního umění lze považovat za určitý typ „slavností“.

Umělecké výstavy lze při dodržování určitých zásad, označit v památkách zahradního umění za podporovanou aktivitu. Výtvarné dílo, dočasně vystavené v historické zahradě, může obohatit či umocnit charakter kompozice objektu nebo vnést nové podněty a otázky. Zároveň ale může významně změnit vyznění a význam místa, a proto je nutné při přípravě takovéto intervence postupovat citlivě a obezřetně. Jakékoli i dočasné instalace nesmí poškodit hmotnou podstatu památky zahradního umění, ani její kompozici a nehmotné hodnoty.

Pořádání uměleckých výstav v prostorách historických zahrad a parků je dnes ve světovém kontextu běžnou praxí (Versailles, Boboli, Chatsworth aj.).

Vaux le Vicomte – památka světového dědictví UNESCO
Patrick Hourcade – *Ephemeral Ribbons*: jedná se o umělecké dílo, které roku 2019 dočasně nahradilo broderiový parter, který musel být zrušen z důvodu poškození buxusových plůtek houbovými chorobami. K obnově parteru dojde, jakmile bude vyřešen problém s houbovými chorobami na buxusu.⁽²⁾

Chatsworth House – Michael Craig Martin: *Wheelbarrow, Lightbulb*, květen 2014. Instalace „kolečka“ byla nevhodně umístěna do osy vodní kaskády, která patří k nejdůležitějším kompozičním částem zahrady. Oproti tomu instalace „žárovky“ byla umístěna v interiéru dílčí tematické zahrady (Rock garden). Dílo bylo vnímáno pouze z detailu.⁽³⁾

Vystavená výtvarná díla nesmí **narušovat umělecké hodnoty a záměry v místě již existující**. Je nutné respektovat historickou a uměleckou hodnotu samotné historické zahrady. Jakákoliv aktivita realizovaná v historické zahradě by neměla narušit její plnohodnotné vnímání návštěvníkem a způsobit její znehodnocení, byť dočasné.

Pracovníci památkové péče při formulaci odborných vyjádření k záměrům uměleckých intervencí neposuzují uměleckou a výtvarnou hodnotu děl. Klíčovým kritériem je **vliv vlastností konkrétního díla** (hmota, barevnost aj.) **na kompozici** vybrané zahrady nebo parku, a to především na koncepci jejího prostorového uspořádání. Tuto koncepci musí vystavovaná díla vhodně doplňovat, nikoli narušovat nebo potlačovat.

Při hledání vhodného místa pro dočasnou instalaci výtvarných děl do prostoru památky by se mělo zvažovat především:⁽⁴⁾

- měřítko a výrazová intenzita vystavovaného díla ve vztahu k prostoru;
- uplatnění díla ve významové, kompoziční a provozní hierarchii prostoru (umístění díla ve vztahu k hlavním

Podzámecká zahrada, Kroměříž – památka světového dědictví UNESCO
Michal Gabriel – *Hadicové postavy, akce Sochy v zahradě*, červenec 2017.
Díla byla umístěna na hlavní kompoziční ose zahrady, ale díky své formě a barevnosti neztratila budova zámku své dominantní postavení v kompozici.

a vedlejším kompozičním osám, pohledovým osám, pohledovým dominantám a jiným kompozičně cenným místům zahrad);

- uplatnění díla v širších vztazích celkové kompozice prostoru, která je památkově hodnotná;
- připravenost (vhodnost) prostoru ve smyslu souvisejících nutných úprav místa pro instalaci (např. budování základů).

Upřesnění daných zásad v souvislosti s **umístováním výtvarných intervencí v historických zahradách**:

- Umělecké intervence nesmí při instalaci narušit **hmotnou podstatu památky** (například kořenový systém dřevin, uměleckořemeslné detaily, archeologické situace atd.).
- Umělecké intervence nesmí narušit nebo negativně ovlivnit **nehmotnou podstatu (hodnotu) památky**. Je třeba zdůraznit, že kritériem, které tvoří hodnotu památky zahradního umění, je kromě hmotné substance i **koncepce jejího prostorového utváření**.

V rámci přípravy výtvarné intervence pro konkrétní prostor (zahradu, park, ale i veřejné prostranství s kulturně historickými hodnotami) je třeba definovat hlavní zásady této koncepce především na úrovni kompozičních dominant různého stupně a prostorových vazeb. Je nežádoucí, aby výtvarné intervence danou kompoziční hierarchii a vazby výrazně oslabovaly nebo porušovaly. V případě nerespektování těchto zásad se z vystavovaných děl stávají pro historickou zahradu **rušivé jevy**.

Versailles, Queen's Hamlet – památka světového dědictví UNESCO
François-Xavier Lalanne – *Mouton de pierre*, červen–říjen 2021.
Instalace ve vesničce Marie Antoinetty svým motivem navázala na rustikální charakter prostoru a umocnila jeho kompozici. I přes umístění v centrální části sochy nenarušovaly dominantní postavení staveb.⁽⁵⁾

Pokud se zvažuje umístění díla do nejcennější části kompozice, je potřeba dbát na to, aby nebyla vytvořena příliš silná nová dominanta. Zde umístěná díla mohou mít pouze charakter doplňku.

Přednostně by bylo vhodné k dočasným instalacím využívat prostory, ve kterých nebyly důležité kompoziční dominanty identifikovány. Zde může vhodně zvolená výtvarná intervence prostor dotvořit, stát se novou pozitivní dominantou a přilákat návštěvníky do často neprávem opomíjených míst.

Při umísťování děl v prostoru s kulturně historickými hodnotami a historickým kontextem je důležité zohledňovat **ideový obsah a poselství jak prostoru, tak díla.**

Výtvarné dílo by nemělo být v prostoru nahodilým prvkem, historická zahrada by pro něho neměla být pouze atraktivní kulisou. Mělo by cíleně podporovat již přítomný ideový náboj místa, nebo s ním být i v kontrastu, ale nikoli nahodile. **Poselství díla by mělo být srozumitelně komunikováno s obecnstvem.**

V ideálním případě by dílo mělo být navrhované pro konkrétní prostor po vyhodnocení místní specifické

situace z hlediska historického, architektonicko-urbanistického, kulturního, sociálního, environmentálního apod. V této souvislosti lze rozlišit dva typy děl:

Site-Specific Art (Místně specifické umění) zahrnuje díla, jejichž vznik se váže na konkrétní prostor, se kterým dále pracuje. Často se s daným prostorem pracuje takovým způsobem, že vzniklou instalaci není možné bez zásadních změn znovu reprodukovat.⁽⁶⁾

Autonomní umění nevznikalo pro konkrétní prostor, ale hledá se pro ně vhodné místo v prostoru dodatečně. Autonomní výtvarná díla by bylo vhodné do prostoru s kulturně historickými hodnotami umísťovat v případě, že přinášejí tomuto prostoru zjevnou přidanou hodnotu například tím, že ideově přesahují lokální kontext.

Zámek Maintenon – Jérôme Toq'r – Vlčí máky, květen 2022. Dílo bylo umístěno před průčelím zámecké budovy. Svým měřítkem a barevností netvořilo pohledovou dominantu prostoru.

Zámek Eggenberg, Graz – památka světového dědictví UNESCO Klanglicht 2021, Kunstfestival der Bühnen Graz. Instalace umístěné v parku během několikadenního festivalu byly plně reverzibilní a nijak nenarušovaly hmotnou podstatu památky.

Jednou z aktivit, která reagovala na stále se prohlubující propast mezi aktuálními tendencemi v umění a ochranou památek, byl Evropský rok kulturního dědictví (2017–2018). V jeho rámci byly mimo jiné hledány vhodné způsoby, jak hodnoty z minulých dob propojit se současnými uměleckými počiny.

Na základě získaných zkušeností byly definovány základní aktivity, které by měly napomoci prolnutí historických i aktuálních forem umění:

- **zapojení** ve smyslu kontinuálního podněcování zájmu všech generací směrem ke kultuře a kulturnímu dědictví všech dob;
- **udržitelnost** a s ní spojené nové formy prezentace a následného pochopení kulturních statků evropskými občany, hledání nových forem využití kulturního dědictví a podpora udržitelného cestovního ruchu;
- **ochrana** ve smyslu nezpochybnitelné celosvětové povinnosti zachovat kulturní dědictví dalším generacím;
- **inovace** nebo komplexní využití moderních technologií ve prospěch kulturního dědictví.

V souvislosti s tím je vystavování umění v zahradách vítáno a podporováno jako forma přibližování dědictví současnému divákovi pomocí interpretace nebo

konfrontace. Umění tak umožňuje poznávat historii, žít současnost a vytvářet budoucnost. ⁽⁷⁾

Přednosti a pozitivní přínosy dočasných instalací ve veřejném prostoru:

- Výtvarná díla přicházejí přímo za svými diváky. Umožňují kontakt s uměním i skupinám, kterým sociální i jiné bariéry v tomto kontaktu v běžných výstavních prostorách brání. Setkávání veřejnosti s uměním jakékoli doby ji kultivuje a nutí k přemýšlení.
- Umožňují veřejnosti setkávat se se současným uměním a učit ji přijímat i progresivní umělecká díla.
- Umožňují reflexi aktuálního společenského dění.
- Přináší oživení a novost. Kromě zvyšování prestiže mohou dočasné intervence lákat diváky do takových míst, která jsou z různých důvodů málo navštěvovaná.
- Vzhledem k časově omezenému trvání nabízejí větší svobodu projevu, která umožňuje i určitou míru kontroverze, která přispívá do diskuse o společenských tématech. ⁽⁴⁾

Výtvarné intervence tohoto typu by vždy měly povyšovat (rozvíjet) kvalitu místa a dané místo by zároveň mělo posilovat význam umění. K tomu je potřeba, aby docházelo ke skutečnému dialogu, obohacování a otevírání nových významových možností mezi současným uměním a historickou památkou.

Zámek Hellbrunn – Hans Kupelwieser, červenec 2021. Díla byla umístěna mimo hlavní kompoziční osy a části areálu. Díky své neutrální barevnosti nevytvářela výraznou negativní pohledovou dominantu.

Zámek Krásný dvůr u Podbořan – Galerie HYB4 a Kampus Hyberská, „Přerušovaný hovor“, červen 2021 – Dílo umístěno nevhodně na hlavní ose čestného dvora.

Pro realizaci po všech stránkách úspěšné výtvarné intervence v památkách zahradního umění je důležitá úzká spolupráce mezi specialisty NPÚ a kurátory.

Již v době prvotního rozvíjení záměru realizovat výtvarnou intervenci v prostoru s kulturně-historickými hodnotami by měli být organizátorem osloveni specialisté NPÚ. Ti na základě identifikace hodnot daného prostoru specifikují hlavní zásady a podmínky umístování výtvarných děl. V dalším kroku přípravy pak vyhodnotí, zda vybrané výtvarné dílo naplnilo v daném místě výše vytyčené zásady pro instalaci (míra dominance v prostoru, míra ovlivnění pohledových vazeb apod.). Cílem ani kompetencí specialistů NPÚ není posouzení kvality a hodnoty děl. Ty jsou v kompetenci kurátora výstavy a samotného umělce, a nakonec i v kompetenci diváka a návštěvníka. Jakékoli intervence v památkách zahradního umění musí být zajišťovány profesionály s potřebnou erudicí v oboru. Umístování uměleckých instalací v zahradách by nemělo být realizováno pouze z důvodu „přikrašlování“. Výtvarná díla mají úkol přinášet inspirativní materiál k přemýšlení,

Zahrady ve Versailles – památka světového dědictví UNESCO
Anish Kapoor – *Dirty Corner*, 2015. Dílo na hlavní ose zahrady zcela zakrylo pohled na Apollónovu fontánu od fontány Latony, narušilo tím čitelnost ústředního příběhu celé zahrady.⁽⁸⁾

interpretovat a reinterpretovat, nabízet nové kontexty, zprostředkovávat emocionální silné zážitky, reagovat na minulost bez zažitých stereotypů.

Historické zahrady a parky by nikdy neměly být chápány jako vnější výstavní prostor a pouze pozadí současných uměleckých děl, ale jako svébytné umění, čas od času těmito díly ozvláštňované.

POUŽITÉ ZDROJE

- 1 POLÁKOVÁ, Jana (ed) *Mezinárodní dokumenty o ochraně kulturního dědictví - Florentská charta*, článek 19 [online]. 1. svazek, Praha 2007: Národní památkový ústav ústřední pracoviště [cit. 30.05.2022]. ISBN 978-80-87104-14-9. Dostupné z: <https://www.npu.cz/publikace/mezinarodni-dokumenty-icomos.pdf>
- 2 Ephemeral Ribbons, Vaux le Vicomte. Dostupné z: <https://vaux-le-vicomte.com/en/ephemeral-ribbons/>
- 3 Work of Michael Craig-Martin. Dostupné z: <https://www.michaelcraigmartin.co.uk/artworks/>
- 4 MELKOVÁ, Pavla a kolektiv. *Manuál tvorby veřejných prostranství* [online]. dotisk 1. vydání, Praha 2014-09: Institut plánování a rozvoje hl. m. Prahy. [cit. 30.05.2022]. ISBN 978-80-87931-11-0 (pdf). Dostupné z: <https://iprpraha.cz/manual>
- 5 Les Lalanne at Trianon, Versailles. Dostupné z: <https://thedesignedit.com/exhibitions/les-lalanne-at-trianon-versailles/>
- 6 Artlex Art Dictionary, Dostupné z: <https://www.artlex.com/site-specific-art/>
- 7 Evropská komise, Generální ředitelství pro vzdělávání, mládež, sport a kulturu. *Creative Europe : rediscovering our cultural heritage* [online]. Luxembourg 2018, Publications Office. [cit. 30.05.2022]. ISBN 978-92-79-77809-4. Dostupné z: <https://data.europa.eu/doi/10.2766/179502>
- 8 Výstava Anishe Kapoor ve Versailles, 2015. Dostupné z: <https://anishkapoor.com/1032/chateau-de-versailles-2015>

Autoři textů:

Ing. Lenka Křesadlová, Ph.D.; Ing. Bc. Alžbeta Dlabová;
Ing. Michaela Letá.

Metodické centrum zahradní kultury v Kroměříži